

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ПАНАС Юлія Володимирівна

УДК 159.955.4: 316.444.5]: 614.253.5(043.3)

**РЕФЛЕКСИВНІ МЕХАНІЗМИ
ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Вірна Жанна Петрівна,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
декан факультету психології та соціології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Саннікова Ольга Павлівна,
Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського,
завідувач кафедри загальної та
диференціальної психології

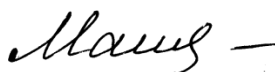
кандидат психологічних наук, доцент
Луцьов Віталій Євгенович,
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця,
доцент кафедри загальної та
медичної психології

Захист відбудеться 8 червня 2018 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43024.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://eenu.edu.ua> та у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43024.

Автореферат розісланий 8 травня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Реформування системи охорони здоров'я, запровадження бюджетно-страхової медицини внаслідок інтеграції України в європейське співтовариство потребує фахівців, які відповідали б світовим стандартам й володіли навичками швидкого реагування на інноваційні зміни в професійній діяльності, адаптаційними вміннями внутрішньої мобілізації власних ресурсів в проблемних ситуаціях, а також знаннями з оволодіння новими інформаційними та професійними технологіями. Тому сьогодні поглиблюється інтерес дослідників до проблеми професійної мобільності особистості як інтегральної характеристики її успішної самореалізації.

Професійна мобільність як психологічний феномен досліджувалась в різноманітних ракурсах вивчення її структурно-функціональних проявів (К. Вазіна, Ж. Вірна, Ю. Дворецька, Є. Зеєр, Є. Іванченко, А. Мудрик, Н. Нечаєв, Л. Пілецька, Е. Симанюк та ін.) й прикладного значення ефективного становлення фахівців різноманітних професій (Л. Амірова, Т. Бондаренко, А. Ващенко, Л. Вороновська, І. Ларіонова, Р. Майборода, Р. Пріма, В. Петрук, Н. Сидорчук та ін.), з яких лише незначна частина досліджень присвячена фахівцям медичного профілю (С. Глухих, С. Двойніков, Л. Карасьова, Т. Кудрявцева, М. Тимофієва, Т. Чернишова, З. Шарлович та ін.).

З поміж базових ознак професійної мобільності фахівця, який характеризується готовністю до вирішення широкого кола професійних завдань, умінням оперативно і швидко перебудовуватись залежно від ситуації, що проявляється в здатності вчасно змінювати стратегію або спосіб дій відповідно до змін в умовах праці, дедалі більшої ваги набувають характеристики його рефлексивності як універсальної і системоутворюючої якості особистості, що сприяє успішному засвоєнню, розширенню і перетворенню соціального досвіду (В. Єлісеєв, А. Карпов, В. Лепський, М. Марусинець, М. Мірімосанова, В. Луньов, Т. Осіпова, В. Ямницький та ін.).

Аналіз наукових джерел засвідчує провідне значення рефлексії в розвитку особистості як суб'єкта активності й забезпеченні цілісного уявлення про зміст, способи і засоби діяльності (М. Найдьонов, Н. Пеньковська, О. Савченко, М. Савчин, О. Саннікова, І. Семенов, В. Слободчиков, С. Степанов, Г. Щедровицький та ін.). Водночас в науковій літературі недостатньо розкрита специфіка дії рефлексивних механізмів у професійній діяльності медичних сестер. Взаємодіючи з різними людьми (лікарями, хворими, їхніми родичами) в напружених, іноді конфліктних ситуаціях професійної взаємодії, медичні сестри вимушені проявляти високу професійну мобільність, яка забезпечує їхню професійну ефективність.

Таким чином, актуальність теми, її недостатня розробленість, а також прикладні запити щодо удосконалення системи ефективної професіоналізації

медичної сестри, обумовили вибір теми дослідження: «Рефлексивні механізми професійної мобільності особистості».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах наукової теми кафедри загальної і соціальної психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Методологія і практика дослідження особистості» й комплексної науково-дослідної теми «Психологія професіоналізму особистості: технології професійного самозбереження в практиці» (номер державної реєстрації 0113U002217), що координується Міністерством освіти і науки України. Тема дослідження затверджена вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 25.12.2014 р.), уточнена й узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 23.02.2016 р.).

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування й емпіричне визначення рефлексивних механізмів професійної мобільності особистості.

Відповідно до поставленої мети вирішувалися такі **завдання**:

1. На основі проведеного теоретичного аналізу проблеми професійної мобільності особистості з'ясувати роль рефлексії в забезпеченні професійної мобільності медичних сестер.
2. Розробити структурну модель професійної мобільності медичних сестер.
3. Емпірично визначити психологічний зміст структурних компонентів професійної мобільності медичних сестер й виявити їхні особистісно-психологічні характеристики відповідно до рівня прояву професійної мобільності.
4. Обґрунтувати диференціацію рефлексивних механізмів професійної мобільності медичних сестер.

Об'єкт дослідження – професійна мобільність особистості.

Предмет дослідження – рефлексивні механізми професійної мобільності особистості.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: основи діяльнісного підходу (К. Абульханова-Славська, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Максименко, В. Мерлін, С. Рубінштейн та ін.) та фундаментальні праці з професійного становлення особистості (Ж. Вірна, А. Деркач, В. Зазикін, Е. Зеєр, Є. Клімов, А. Маркова, М. Пряжніков, О. Саннікова, В. Толочек та ін.); концептуальні положення з визначення професійної мобільності та її структури (Б. Барбер, П. Блау, О. Безпалько, С. Кугель, С. Ліпсет, М. Мертон, Л. Пілецька, В. Солоненко, П. Сорокін, Л. Сушенцева, А. Тюков та ін.); погляди на феномен рефлексії як складне психічне утворення (О. Бережнова, К. Вазіна, Л. Волошинська, О. Герасимова, А. Карпов, В. Лефевр, Д. Майерс, Дж. Мун, О. Савченко, І. Семенов, С. Степанов, Г. Щедровицький та ін.); відомості щодо

психологічних закономірностей рефлексивного перебігу процесу професіоналізації як регуляційної ознаки професійної мобільності фахівця (І. Бессонова, М. Варбан, Л. Ведернікова, Дж. Голдфоп, Ю. Кулюткін, С. Литвиненко, В. Луньов, С. Пеняєва, Р. Хоусер, В. Ямницький та ін.); основні положення щодо вивчення професійної мобільності в структурі професійно-важливих якостей медичної сестри (З. Алтинбекова, О. Васильєва, С. Глухих, Ю. Колісник-Гуменюк, Т. Кудрявцева, Т. Чернишова, З. Шарлович та ін.).

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння, систематизація та узагальнення науково-психологічної інформації з метою з'ясування змісту понять «професійна мобільність» та «рефлексія»; *емпіричні:* спостереження, тестування, бесіда, психодіагностичні методики, спрямовані на вивчення особистісно-психологічних характеристик медичних сестер (методика «Діагностика мотиваційної структури особистості» (В. Мільман), тест для оцінки модусу контролю за діяльністю «Хакемп-24» (Ю. Куль), тест для визначення соціально-психологічного типу особистості (В. Мініяров), багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (О. Маклаков і С. Чермянін), тест діагностики рівня емпатії (В. Бойко), опитувальник діагностики типу поведінкової активності (Л. Вассерман, Н. Гуменюк), опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки-98» (В. Моросанова, Є. Коноз), опитувальник професійного самоствалення (К. Карпінський, О. Колишко), методика діагностики рівня розвитку рефлексивності (А. Карпов), авторська анкета «Професійна мобільність медичної сестри»); *математичної статистики:* метод визначення середніх величин, метод знаходження достовірних відмінностей за допомогою t-критерію Ст'юдента, критерій χ^2 -Пірсона, факторний аналіз, кластерний аналіз з метою обробки та інтерпретації отриманих результатів. Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерних програм Statistica 6.0 і SPSS для Windows (версія 20.0).

Вибірка дослідження. У дослідженні взяли участь медичні сестри відділень інтенсивної терапії, кардіології, неврології, ургентної хірургії Луцької міської клінічної лікарні, Волинської обласної інфекційної лікарні та Луцької центральної районної лікарні. Загальна вибірка емпіричного дослідження становить 140 осіб віком від 20 до 52 років, з них 50 – учасники ретестового дослідження пілотажного етапу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

- *вперше* з'ясовано психологічний зміст структурних компонентів професійної мобільності медичних сестер та встановлено їхні особистісно-психологічні характеристики відповідно до рівня прояву професійної мобільності; запропоновано структурну модель професійної мобільності медичних сестер; емпірично експліковано диференціацію рефлексивних

механізмів (регламентованої та емпатійної оперативності) професійної мобільності медичних сестер;

- *уточнено* поняття «професійна мобільність медичної сестри» й *удосконалено* діагностичний інструментарій з вивчення професійної мобільності медичних сестер; *поглиблено* наукові уявлення про регулюючу роль рефлексії в професійній мобільності медичних сестер;

- *подальшого розвитку* набули положення щодо обґрунтування дії рефлексивних механізмів: рефлексивний механізм емпатійної оперативності особистості здійснюється завдяки *стимулюючій, пристосувальній та інтеракційній* діям; а прояв рефлексивного механізму регламентованої оперативності особистості – *критично-аналітичної і пізнавальної* дії.

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає в тому, що розроблена анкета «Професійна мобільність медичної сестри» може застосовуватись в практичній роботі психологів медичних закладів з надання індивідуальних консультацій, у професійному відборі та в процесі комплексного навчання медичних сестер під час підвищення і підтвердження кваліфікації. Висновки роботи можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Загальна психологія», «Основи медичної психології», «Психологія особистості», «Психодіагностика», «Диференціальна психологія», «Психологія праці та інженерна психологія», «Основи медсестринства».

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/03/13 від 03.01.2018 р.), Запорізького національного університету (довідка № 01.01-13/17 від 04.01.2018 р.), Луцького базового медичного коледжу (довідка № 01-07/60 від 14.02.2018 р.); у практичну та навчально-методичну роботу Луцької міської клінічної лікарні (довідка № 131/2.8.18 від 30.01.2018 р.), Волинської обласної інфекційної лікарні (довідка № 92/01-09 від 30.01.2018 р.), Луцької центральної районної лікарні (довідка № 11 від 31.01.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації відображені в публікаціях автора, доповідалися й обговорювалися на розширених засіданнях кафедри загальної і соціальної психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Результати роботи над дисертаційним дослідженням висвітлені на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Психологія професійної безпеки особистості» (Луцьк, 2015); «Соціальна психологія здоров'я і сучасні інформаційні технології» (Брест, 2015); «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2015); «Особистість і суспільство: методологія і практика сучасної психології» (Луцьк, 2015, 2016, 2017); «Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування

людини: культурно-історичний підхід» (Харків, 2015); «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 2016); «Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації молоді» (Луцьк, 2016); «Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя» (Луцьк, 2016); «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук» (Кельце, 2016); «Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки» (Одеса, 2016); «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (Львів, 2017); «Перспективні наукові дослідження» (Моррісвілл, 2017); *Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічна наука: проблеми та перспективи»* (Запоріжжя, 2017).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 19 одноосібних публікаціях, із них: 4 статті опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 1 – у міжнародному періодичному виданні з психології, 14 – у збірниках наукових праць і матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (269 найменувань, із них 12 – іноземною мовою), 8 додатків (на 14 сторінках). Загальний обсяг роботи – 231 сторінка, основний текст викладено на 179 сторінках. Дисертація містить 25 таблиць та 3 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито методологічні та теоретичні засади дослідження, висвітлено наукову новизну і практичну значущість роботи; наведено дані про апробацію і впровадження результатів дослідження у практику, подано інформацію про структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** *«Теоретико-методологічні засади вивчення професійної мобільності особистості та рефлексії в наукових дослідженнях»* презентовано категоріально-понятійний аналіз проблем професійної мобільності та рефлексії особистості, систематизовано провідні підходи щодо виокремлення структурних компонентів професійної мобільності й окреслено основні психологічні характеристики рефлексії особистості.

В історико-методологічному аналізі проблеми професійна мобільність особистості розглядається крізь призму вивчення: професійних досягнень як соціального становища фахівця (Р. Бендікс, С. Ліпсет); соціальних феноменів поділу праці і соціальних трансформацій (Е. Дюркгейм); соціокультурних аспектів розвитку суспільства і політичної системи (Б. Вегенер, Д. Голдторп, Р. Льюкс, І. Соренс, В. Уілті); соціальної стратифікації особистості (П. Бурдьє,

П. Сорокін); соціальних установок, мотивів та цінностей (Д. Трейман, Н. Тумі, Р. Ходжі); інституціональних передумов мобільності (Б. Барбер, Г. Зеттерберг, С. Ліпсет), а також розробки її статистичних моделей (П. Блау, Д. Грацкі, О. Данкен, У. Сьюел, Р. Хаузер, М. Шелер, А. Шюц).

На сучасному етапі професійну мобільність вивчають з позиції її структури, генезису, умов та особливостей становлення, що відображено в таких концептуальних узагальненнях: розробці основних підходів до аналізу (системний, функціональний, синергетичний, компетентнісний, аксіологічний, полісуб'єктний, культурологічний) та виокремленні структурних складових професійної мобільності (когнітивна, процесуально-діяльнісна, організаційно-діяльнісна) (Л. Сушенцева); видової диференціації професійної мобільності (соціальна, академічна, культурна, соціокультурна, професійна) (Л. Вороновська); виокремленні рівнів прояву (рівень особистісних якостей, рівень характеристик діяльності та рівень процесів перетворення власної особистості, діяльності, навколишнього середовища) (Л. Горюнова) й критеріїв прояву готовності до професійної мобільності (діяльнісний і суб'єктний) (О. Нікітіна); конкретизації базових аспектів вивчення (об'єктивний, суб'єктивний і характерологічний) (Є. Іванченко, Р. Пріма) і структурно-функціональних характеристик (статусна, соціоструктурна, міжпрофесійна, освітня і культурна); систематизації вимог, що висуваються до професійно кваліфікованого фахівця (особистісна, професійна, соціальна компетентність і особливі переваги особистості) (Л. Амірова) та виокремлення основних його якостей і умінь (активність, ініціативність, самостійність, комунікативні вміння, організаторські вміння, рефлексивні вміння (В. Савіних); аналізі кар'єрного зростання особистості (А. Деркач, В. Зазикін, А. Маркова); огляду базових компетенцій (соціально-комунікативні, освітні, загальнонаукові, ціннісно-сміслові і загальнокультурні) (О. Гнатишина) та інваріантних (міжпрофесійних) компетенцій (багатофункціональність, інноваційність, професійна динамічність, синергічність, інтелектуальна лабільність) (Е. Зеєр).

Узагальнення концептуальних підходів дає змогу стверджувати, що при розгляді професійної мобільності основна увага зосереджується на таких характеристиках особистості, які зумовлюють активність її професійної діяльності, умов, цілей, перспектив і залежать від рівня професійної мотивації, когнітивного розвитку, адаптивності, й водночас здатності до ризику, комунікативності, ініціативності, самостійності й креативності фахівця.

Важливим аспектом аналізу професійної мобільності особистості є вивчення її рефлексивного змісту. Серед існуючих наукових напрацювань виокремлюються теоретико-методологічні доробки з розуміння феномену рефлексії, зосереджені в працях Б. Ананьєва, О. Бодальова, Ж. Вірної, Л. Виготського, Є. Ісаєва, В. Луньова, С. Головіної, О. Савченко, О. Саннікової,

І. Семенова, С. Степанова, В. Століна, Б. Мещерякової, В. Слободчикова, Г. Щедровицького та ін. Досвід дослідження рефлексії як важливої властивості психіки, що має соціально детермінований та культурно опосередкований характер формування і розвитку, окреслений напрацюваннями науковців щодо: виокремлення основних підходів (аксіологічний, системно-діяльнісний, генетичний, метакогнітивний, психоаналітичний, суб'єктний) (М. Варбан), орієнтацій (природно-наукова, інженерно-діялісна, гуманітарно-культурологічна) (С. Степанов) та аспектів (онтологічний, гносеологічний, методологічний, екзистенційно-етичний) дослідження цього феномену (І. Семенов); модусів існування (рефлексивність, рефлексування, власне рефлексія, рефлексивний механізм) і основних функцій рефлексії (відображувальна, регулятивна, перетворювальна) (О. Савченко); форм (ситуативна, ретроспективна, перспективна) (А. Карпов) і видів рефлексії (детермінуюча, порівняльна, визначальна, синтезуюча, трансцендентна) (В. Слободчиков).

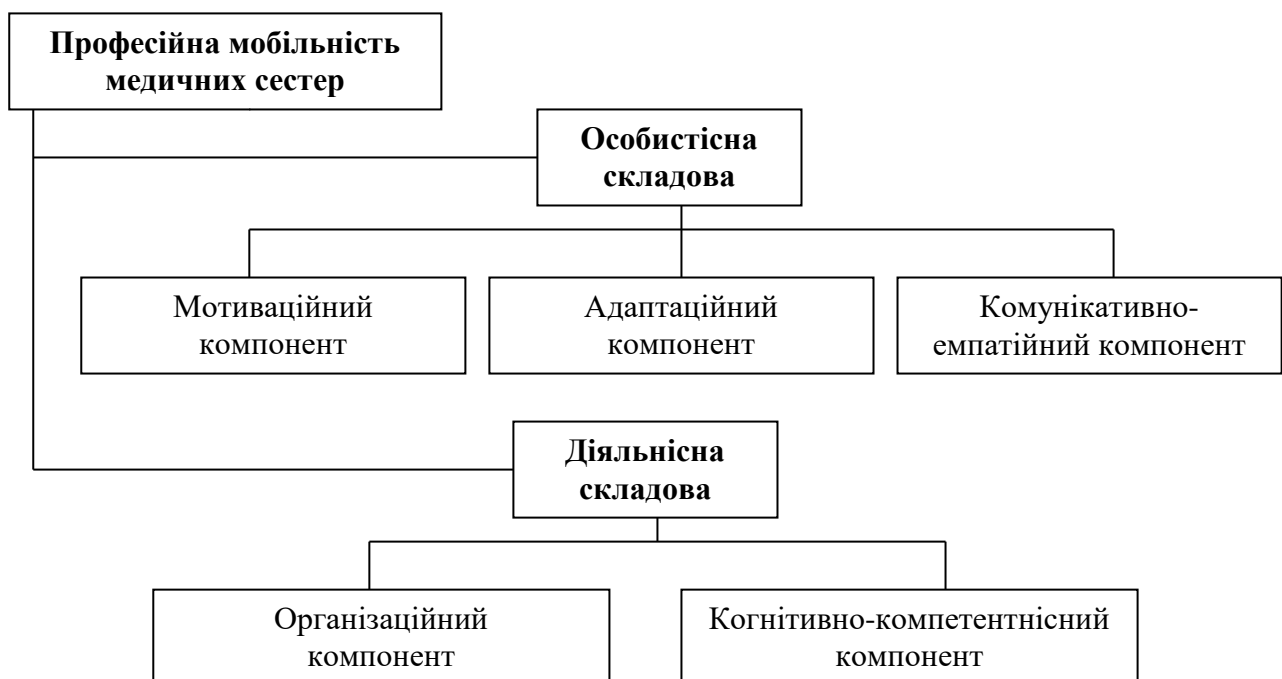
Важливими є дослідження, в яких рефлексія розглядається як механізм свідомості, який пояснює процес мислення особистості, усвідомлення себе як суб'єкта різного виду діяльності. Під психологічним механізмом рефлексії слід розуміти процес, що складається з послідовних етапів, і визначається за допомогою загальної структури компонентів (рефлексивний вихід, інтенціональність, первинна категоризація, конструювання, схематизація, об'єктивація) (О. Тюков). При здійсненні професійної діяльності особливого значення набувають рефлексивні механізми, основна роль яких полягає в усвідомленні й зіставленні власних індивідуальних якостей, реальних можливостей із зовнішніми вимогами (професійні обов'язки, очікування оточуючих, ситуативна специфіка тощо) (М. Савчин). Особливостями дії рефлексивних механізмів є те, що на різних рівнях професійної мобільності вони працюють з різною інтенсивністю та виконують різні функції.

Загалом відзначено провідну роль рефлексії в ефективній, гармонійній самореалізації особистості, в формуванні професійних здібностей, у забезпеченні процесу професійного розвитку й саморозвитку, в досягненні максимальної ефективності та результативності професійної діяльності.

В другому розділі «Концептуальні засади вивчення професійної мобільності медичних сестер» висвітлено роль професійної мобільності та рефлексії у професійній діяльності фахівця в системі охорони здоров'я, презентовано теоретичну модель структури професійної мобільності медичних сестер, описано організацію та процедуру емпіричного дослідження професійної мобільності медичних сестер, наведено дані апробації та стандартизації авторської методики «Професійна мобільність медичної сестри».

Концептуальною основою дослідження став методологічний принцип єдності діяльності і свідомості. Базуючись на теоретичних засадах діяльнісної парадигми розглянуто основні положення щодо вивчення змісту й структури професійної мобільності медичних сестер (Є. Бастракова, О. Васильєва, С. Глухих, Ю. Дворецька, В. Луньов, В. Раскалінос, М. Тимофієва та ін.). З огляду на опрацьований матеріал, базовим визначенням *професійної мобільності медичної сестри* є її розуміння як інтегративної властивості особистості медсестри, що характеризується стійкою мотивацією до діяльності фахівця-медика, активністю й ініціативністю в оволодінні новими знаннями у галузі медицини, їхнім доцільним використанням у конкретних професійних ситуаціях сфери охорони здоров'я, швидкою адаптацією до нових умов діяльності, оперативністю прийняття рішень й оволодіння новими медичними технологіями, чіткістю, гнучкістю та компетентністю при виконанні професійних завдань.

Запропоновано структурну модель професійної мобільності медичних сестер, в якій виокремлено *особистісну* (визначає стійку мотивацію професійної реалізації, здатність до швидкої адаптації в професійному середовищі та сформованість деонтологічних навичок професійного спілкування) і *діяльнісну* (уміння організувати, структурувати, раціоналізувати професійну діяльність в медичній сфері; аналізувати, проектувати та прогнозувати результати й наслідки дій, спрямованих на розв'язання конкретних професійних задач і досягнення професійних цілей) складові й деталізовано основні структурні компоненти: особистісна складова включає *мотиваційний, адаптаційний, комунікативно-емпатійний компоненти*, а діяльнісна – *організаційний і когнітивно-компетентнісний компоненти* (рис.1).

Рис. 1. Структурна модель професійної мобільності медичних сестер

Структурна модель професійної мобільності медичних сестер є теоретичною основою для встановлення психологічного змісту виокремлених компонентів.

Розроблена авторська анкета «Професійна мобільність медичної сестри» відповідає сучасним психометричним вимогам до опитувальників. Вибірка стандартизації методики склала 140 осіб. Ретестова надійність методики визначалася за допомогою коефіцієнта *кореляції Пірсона* ($r=0,8665$ при $p<0,001$) після повторного опитування випробовуваних ($n=50$) через 20 тижнів після першого опитування. Внутрішня узгодженість методики розраховувалася за показником *альфа Кронбаха* ($\alpha=0,903$), що підтвердив високу диференційну силу запропонованих питань. Конструктивна валідність методики визначалася на основі виявлення кореляційного зв'язку з показниками методики «Діагностика мотиваційної структури особистості» (В. Мільман) (шкали «загальна активність» ($r=0,412$ при $p<0,000$), «творча активність» ($r=0,354$ при $p<0,001$)); показниками методики «Стиль саморегуляції поведінки-98» (В. Моросанова, Є. Коноз) (шкали «планування» ($r=0,204$ при $p<0,006$), «гнучкість» ($r=0,364$ при $p<0,001$), «самотійність» ($r=0,345$ при $p<0,002$), «загальний рівень саморегуляції» ($r=0,403$ при $p<0,007$)) та опитувальника професійного самоствавлення (К. Карпінський, О. Колишко) (шкала «самокерування в професії» ($r=0,233$ при $p<0,001$)). Високі показники дискримінативності (значення *r Пірсона* складає від $p \leq 0,05$ до $p \leq 0,001$ для усього набору питань) підтверджують надійність розподілу випробовуваних за рівнями прояву професійної мобільності (низький, середній, високий).

Запропонована процедура дослідження професійної мобільності медичних сестер, обґрунтування змісту її структурних компонентів стали підґрунтям емпірико-діагностичного вивчення означеної проблеми.

У третьому розділі «Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження професійної мобільності медичних сестер» представлено результати емпіричного дослідження й обґрунтовано диференціацію рефлексивних механізмів професійної мобільності медичних сестер.

За результатами запропонованої авторської анкети «Професійна мобільність медичної сестри», яка включає питання щодо різнобічних аспектів діяльності медичної сестри в напружених умовах стаціонару, в 37,9 % досліджуваних визначено середній рівень професійної мобільності; у 58,6 % – високий рівень і у 3,5% респондентів – низький рівень професійної мобільності.

За допомогою *непараметричного критерію X^2 -Пірсона* підтверджено достовірний характер відмінностей в розподілі рівнів професійної мобільності у вибірці досліджуваних медичних сестер ($p<0,001$). Застосування *t-критерію Ст'юдента* показало статистично значущі відмінності в переважній більшості

діагностичних показників у групах медичних сестер із середнім та високим рівнями прояву професійної мобільності ($p \leq 0,05$).

Проведення факторизації методом головних компонент із варімакс-обертанням матриці психологічних показників дало змогу отримати однозначно інтерпретовану факторну структуру особистісно-психологічних характеристик професійної мобільності у досліджуваних групах.

В групі медичних сестер із середнім рівнем професійної мобільності виокремлено три головних фактори, які сумарно пояснюють 66,07 % дисперсії: фактор *«рефлексивність»* (30,96 %), окрім показників рефлексивності (0,969), вміщує показники раціонального типу активності (0,680), загального рівня професійного самоствалення (0,585), життєзабезпечення (0,533), програмування (0,528), самовпевненості в професії (0,488), нормального типу особистості (0,456), особистісного адаптаційного потенціалу (0,452); фактор *«оцінка результатів у професійній діяльності»* (19,21 %) утворений однойменним показником оцінки результатів у професійній діяльності (0,919), поведінкової активності (0,611), планування (0,510), самокерування в професії (0,479) й адаптаційних здібностей (0,459); фактор *«емпатія»* (15,89 %) визначений показниками загального рівня емпатії (0,567), самостійності (0,548), розвитку інтуїтивного каналу емпатії (0,535) та гнучкості (0,479).

Факторна структура особистісно-психологічних характеристик медичних сестер із високим рівнем професійної мобільності вміщує також три фактори, які сумарно пояснюють 60,17 % дисперсії: фактор *«рефлексивність»* (22,85 %), оформлений однойменним показником (0,970) й показниками цілеспрямованого типу активності (0,891), загальної активності (0,803), сформованого домінуючого типу активності особистості (0,742), самоефективності в професії (0,696), поведінкової активності (0,691) й вираженого адаптаційного потенціалу (0,546); фактор *«інтуїтивний канал емпатії»* (21,24 %) вміщує ознаки інтуїтивного каналу емпатії (0,737), спілкування (0,626), програмування (0,549), гнучкості (0,521), соціальної корисності (0,457) і самозвинувачення в професії (0,453); і фактор *«адаптивні здібності»* (16,07%), до складу якого увійшли адаптаційні здібності (0,714), мотив прагнення отримання соціального статусу (0,521), показники творчої активності (0,521) і самоповаги в професії (0,501).

Застосування кластерного аналізу суттєво доповнило попередні емпіричні дані й дало змогу сформувані 3 кластери за показниками медичних сестер із середнім рівнем професійної мобільності: *кластер I «програмування»*, який характеризується вираженими саморегуляційними ознаками програмування, моделювання, планування та оцінювання результатів професійної діяльності медичної сестри, її розвинутою рефлексивністю, гнучкістю, самоприв'язаністю і самовпевненістю у професійній діяльності, превалюванням нормального і

домінуючого типу особистості, а також високими адаптаційними здібностями; *кластер II «нервово-психічна стійкість»* характеризує медичних сестер з адекватною самооцінкою і реальним сприйняттям дійсності; вони вміють легко встановлювати контакти з колегами та пацієнтами, є самостійними і морально нормативними, але водночас їм притаманна внутрішня конфліктність у професійному самоставленні; *кластер III «соціальна корисність»* характеризується високими показниками мотиву соціальної корисності, вираженими робочим і життєвим мотиваційними профілями, де виокремлюються мотиви життєзабезпечення і прагнення до отримання соціального статусу й комфорту, комунікативною і творчою активністю.

Внаслідок кластеризації показників особистісно-психологічних характеристик медичних сестер із високим рівнем професійної мобільності виокремлено 3 кластери: *кластер I «робочий мотиваційний профіль»* визначається мотиваційними показниками соціальної корисності, життєзабезпечення, прагнення до соціального статусу і комфорту, комунікативної і творчої активності; саморегуляційними ознаками є планування, програмування й оцінювання результатів у професійній діяльності; *кластер II «емпатія»* характеризується вираженою здатністю цих фахівців співпереживати іншим людям, самоприв'язаністю, самоповагою, самовпевненістю, самоефективністю і самокеруванням в професійній діяльності, високою самооцінкою особистісного росту в професії, гнучкістю, самостійністю й розвинутою саморегуляційною ознакою моделювання; *кластер III «особистісний адаптаційний потенціал»* визначений високою адаптивністю цих медичних сестер, завдяки якій вони легко адаптуються до нових умов професійної діяльності й адекватно орієнтуються в критичних професійних ситуаціях, швидко формують стратегію своєї поведінки в непередбачуваних умовах; схильні до рефлексивного самоаналізу в життєвих ситуаціях, орієнтовані на дотримання загальноприйнятих норм поведінки, комунікабельні, активні та енергійні.

Дослідження професійної мобільності як психологічного комплексу особистісно-психологічних характеристик медичних сестер за результатами факторного і кластерного аналізів засвідчило домінування проявів рефлексивності, яка виконує регулюючу функцію в структурі їхньої професійної мобільності.

Інтерпретацію результатів дослідження завершено обґрунтуванням диференціації рефлексивних механізмів професійної мобільності медичних сестер: середній рівень прояву професійної мобільності забезпечується *рефлексивним механізмом регламентованої оперативності*, що виражається в чіткому контролі за перебігом процесу діяльності, оцінці реальності цілей та відповідності засобів для їхнього досягнення; високий рівень прояву

професійної мобільності забезпечується *рефлексивним механізмом емпатійної оперативності*, що виражається в оптимізації процесу діяльності внаслідок інтеграції емпатійно-комунікативних умінь, знань і навичок медичної сестри.

Емпірично експліковано дії функціонування рефлексивних механізмів професійної мобільності медичних сестер.

Рефлексивний механізм *регламентованої оперативності* професійної мобільності медичних сестер реалізовується завдяки *критично-аналітичній і пізнавальній* діям. *Критично-аналітична дія* виявляється в сфері рефлексивного мислення й актуалізує уміння аналізувати, проектувати й прогнозувати результати і наслідки дій, спрямовані на вирішення конкретних професійних завдань і досягнення професійних цілей. *Пізнавальна дія* актуалізує когнітивні здібності медичних сестер щодо ефективного засвоєння професійних знань, вироблення власного стилю професійного мислення та якісного виконання професійних завдань.

В межах функціонування рефлексивного механізму *емпатійної оперативності* професійної мобільності медичних сестер виокремлено *стимулюючу, пристосувальну і інтеракційну* дії. *Стимулююча дія* виявляється в спрямуванні мотиваційних установок медичних сестер на усвідомлення цілей професійної діяльності, вибору можливостей і форм професійного самовдосконалення й кар'єрного розвитку, ініціативності й цілеспрямованості в професійній діяльності. *Пристосувальна дія* визначає загальну адаптаційну здатність медичних сестер до рефлексивного усвідомлення власних здібностей і можливостей щодо професійної реалізації й самоосвіти. *Інтеракційна дія* визначається як система комунікативних ресурсів медичних сестер, які необхідні для ефективної взаємодії з пацієнтами, що передбачає уміння поставити себе на місце пацієнта, прояв емпатії, розуміння причин дій інших людей в процесі взаємодії.

У завершенні зазначено, що виокремлені рефлексивні механізми професійної мобільності медичних сестер зумовлюють системний і цілеспрямований характер формування, розвитку й оптимального використання потенціалу особистості й забезпечують її здатність до саморегуляції діяльності і самоконтролю. Рефлексивні механізми розвиваються при здійсненні контролю й оцінюванні професійної діяльності; ступінь їхньої сформованості впливає на рівень власного розвитку, особистісних досягнень, усвідомлення власної позиції в колективі, й водночас визначає, наскільки фахівець спроможний координувати й інтегрувати усі інші особистісні якості з метою ефективною реалізації професійної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичний аналіз і розв'язок поставлених наукових завдань, що полягають в емпіричному визначенні психологічного змісту структурних компонентів професійної мобільності й обґрунтуванні рефлексивних механізмів професійної мобільності медичних сестер. Результати, отримані в ході дослідження, дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Результатом теоретичного аналізу феномену професійної мобільності особистості стало визначення основних аспектів її розуміння як динамічного особистісного новоутворення, що інтегрує комплекс ключових фахових компетентностей, забезпечує успішність адаптації до змінних умов професійного середовища, здатність до інновацій інноваційних впроваджень в професійній сфері, готовність до неперервного самовдосконалення в професійній діяльності.

З'ясовано, що професійна рефлексія є системоутворювальною якістю особистості фахівця, атрибутом його професійного мислення, чинником професійного становлення й удосконалення; професійна рефлексія є процесом і результатом самоаналізу власної діяльності та професійних ситуацій, співвіднесення власних можливостей, дій та особистісних якостей з професійними вимогами.

2. Аналіз наукових досліджень з питань професійної мобільності й особливостей професійної діяльності медичних сестер дав змогу визначити *професійну мобільність медичної сестри* як інтегративну властивість особистості, що характеризується стійкою мотивацією до діяльності фахівця-медика, активністю та ініціативністю в оволодінні новими знаннями у галузі медицини, їхнім доцільним застосуванням в конкретних професійних ситуаціях сфери охорони здоров'я, швидкою адаптацією до нових умов діяльності, оперативністю прийняття рішень та оволодіння новими медичними технологіями, чіткістю, гнучкістю та компетентністю при виконанні професійних завдань.

Розроблено структурну модель професійної мобільності медичних сестер, у якій виокремлено дві складові: *особистісну*, що визначає якісну характеристику фахівця відповідно до мотиваційного, адаптаційного та комунікативного змісту професійної мобільності (мотивації, адаптації та комунікації); і *діяльнісну*, у якій виокремлено поведінкові характеристики медичної сестри в організаційній та когнітивно-компетентнісній сферах її професійної мобільності. Відповідно деталізовано основні структурні компоненти: особистісна складова включає *мотиваційний, адаптаційний, комунікативно-емпатійний компоненти*, а діяльнісна – *організаційний і когнітивно-компетентнісний компоненти*.

3. Визначено психологічний зміст структурних компонентів професійної мобільності медичних сестер з різним рівнем прояву професійної мобільності. Факторна структура особистісно-психологічних характеристик медичних сестер із середнім рівнем прояву професійної мобільності представлена факторами рефлексивності, оцінки результатів у професійній діяльності й емпатії; медичних сестер із високим рівнем прояву професійної мобільності – рефлексивності, інтуїтивного каналу емпатії та адаптивних здібностей.

Результати кластерного аналізу доповнили психологічні характеристики професійної мобільності цих фахівців: у медичних сестер із середнім рівнем професійної мобільності виокремлено кластери програмування, нервово-психічної стійкості й соціальної корисності; а в медичних сестер із високим рівнем прояву професійної мобільності – робочого мотиваційного профілю, емпатії й особистісного адаптаційного потенціалу.

Отримані результати підтвердили регулюючу функцію рефлексії у структурі професійної мобільності медичних сестер.

4. Виокремлено й обґрунтовано рефлексивні механізми (*регламентованої оперативності і емпатійної оперативності*), які відповідають структурній організації професійної мобільності медичних сестер: діяльнісна складова професійної мобільності виявляє поведінкову регламентованість медичної сестри, що оформлена проявом *рефлексивного механізму регламентованої оперативності особистості* у медичних сестер із середнім рівнем професійної мобільності; особистісна складова професійної мобільності, яка визначає особистісно-психологічні характеристики фахівця, у виразненні проявом *рефлексивного механізму емпатійної оперативності особистості* в медичних сестер із високим рівнем професійної мобільності. Емпірично експліковано *дії функціонування рефлексивних механізмів* професійної мобільності медичних сестер, які визначають процесуальний зміст структурних компонентів їхньої професійної мобільності: прояв рефлексивного механізму регламентованої оперативності особистості здійснюється завдяки *критично-аналітичній і пізнавальній дії*; а прояв рефлексивного механізму емпатійної оперативності особистості – завдяки *стимулюючій, пристосувальній та інтеракційній діям*.

Зазначено, що рефлексивні механізми професійної мобільності медичних сестер виконують функцію активізації і контролю рефлексивних установок особистості в ефективному здійсненні нею професійної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. **Перспективи** подальших наукових досліджень вбачаємо у впровадженні системної діагностики проявів професійної мобільності медичних сестер, що уможливить конкретизацію функціонування рефлексивних механізмів, а також в теоретичному осмисленні та емпіричному вивченні проблеми професійної мобільності в межах інших професійних груп.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові

в галузі психології:

1. Дзвінчук Ю.В. Теоретичні аспекти вивчення професійної мобільності / Ю. В. Дзвінчук // Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Психологія» / ред. кол. Н. Скотна (гол. ред.), І. Галян (ред. розділу) та ін. – Дрогобич : Видав. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. – Вип. 35. – С. 15-25.

2. Дзвінчук Ю. В. Поведінкова активність як фактор формування професійної мобільності медичних сестер / Ю.В. Дзвінчук // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 32. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – С. 115-127.

3. Дзвінчук Ю.В. Специфіка стилів саморегуляції поведінки медичних сестер з різними рівнями професійної мобільності / Ю.В. Дзвінчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» / [гол. ред. О.Є. Блинова]. – Херсон, 2016. – С. 59-64.

4. Дзвінчук Ю.В. Адаптивність особистості як чинник професійної мобільності медичних сестер / Ю.В. Дзвінчук // Теоретичні і прикладні проблеми психології : збірник наукових статей / [гол. ред. Н.Є. Завацька]. – Северодонецьк, 2015. – С. 56-61.

5. Дзвінчук Ю.В. Професійна мобільність медичних сестер як фактор їх успішної професійної діяльності / Ю.В. Дзвінчук // Психологія: реальність і перспективи : збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 6. – Рівне: О.Зень, 2016. – С. 48-52.

Статті у міжнародних періодичних фахових виданнях:

6. Дзвінчук Ю. Рефлексивна організація професійної мобільності особистості / Юлія Дзвінчук // Area nauki / [sekr. red. Albert Gofman]. – Lublin, 2017. – № 1(1). – С. 13-19.

Статті, опубліковані у збірниках матеріалів наукових конференцій:

7. Дзвінчук Ю. В. Професійна мобільність особистості: основні тенденції вивчення проблеми / Ю.В. Дзвінчук // Психологія професійної безпеки особистості : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 147-151.

8. Дзвінчук Ю.В. Соціальна активність особистості як умова її професійної мобільності / Ю.В. Дзвінчук // Социальная психология здоровья и

современные информационные технологии : сб. тезисов I международной научно-практической конференции / под общ. ред. Е.И. Медведской. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 103-106.

9. Дзвінчук Ю.В. Професійна мобільність особистості як сучасна наукова категорія у психології / Ю.В. Дзвінчук // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали ІХ науково-практичної конференції студентів і аспірантів : у 3 т.; Т. 3. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2015. – С. 438-440.

10. Дзвінчук Ю.В. Професійна мобільність як забезпечення успішної зміни професійної діяльності особистості / Ю.В. Дзвінчук // Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології : матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за заг. ред. Л.В. Засекої, А.В. Кульчицької. – Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2015. – С. 70-73.

11. Дзвінчук Ю.В. Рефлексія в професійній психології: аналіз і можливості вивчення / Ю.В. Дзвінчук // Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід: матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції / МОН України, ХНПУ імені Г.С. Сковороди [та ін.]. – Харків : Вид-во «Діса плюс», 2015. – С. 190-192.

12. Дзвінчук Ю.В. Дослідження соціально-психологічних типів особистості в контексті професійної мобільності / Ю.В. Дзвінчук // Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя : зб. наукових статей / [гол. ред. Ж.П. Вірна]. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – С. 154-160.

13. Дзвінчук Ю.В. Мотиваційна структура феномену професійної мобільності особистості / Ю.В. Дзвінчук // Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за заг. ред. Л.В. Засекої, А.В. Кульчицької. – Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2016. – С. 74-77.

14. Дзвінчук Ю.В. Вплив модусу контролю за діяльністю на рівень професійної мобільності особистості / Ю.В. Дзвінчук // International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences: Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University, 2016. – С. 137-139.

15. Дзвінчук Ю.В. Дослідження мотиваційної спрямованості медичних сестер з різними рівнями професійної мобільності / Ю.В. Дзвінчук // Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки : збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. – С. 9-13.

16. Дзвінчук Ю.В. Розробка та стандартизація авторської методики діагностики професійної мобільності медичних сестер / Ю.В. Дзвінчук //

Психологічні науки: проблеми та перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. – С. 5-9.

17. Дзвінчук Ю.В. Перевірка ефективності авторської методики професійної мобільності медичних сестер / Ю.В. Дзвінчук // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. – С. 11-15.

18. Дзвінчук Ю.В. Апробація авторської методики діагностики професійної мобільності медичних сестер / Ю.В. Дзвінчук // Proceedings of IV International scientific conference «Perspective scientific research». – Morrisville : Lulu Press, 2017. – С. 199-202.

19. Дзвінчук Ю.В. Особливості професійного самовідношення та професійної мобільності медичних сестер / Ю.В. Дзвінчук // Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за заг. ред. Л.В. Засекіної, А.В. Кульчицької. – Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2017. – С. 66-69.

АНОТАЦІЇ

Панас Ю.В. Рефлексивні механізми професійної мобільності особистості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2018.

Дисертаційна робота присвячена теоретико-емпіричному обґрунтуванню рефлексивних механізмів професійної мобільності особистості медичних сестер. Запропоновано структурну модель професійної мобільності медичних сестер та конкретизовано психологічний зміст структурних компонентів в їхніх особистісно-психологічних характеристиках. Встановлено особистісно-психологічні відмінності медичних сестер з різним рівнем прояву професійної мобільності.

Поглиблено наукові уявлення про регулюючу роль рефлексії в професійній мобільності медичних сестер та емпірично експліковано диференціацію рефлексивних механізмів (регламентованої та емпатійної оперативності) професійної мобільності медичних сестер з різним рівнем її прояву. За результатами емпіричного дослідження з'ясовано дії функціонування рефлексивних механізмів професійної мобільності медичних сестер: прояв рефлексивного механізму регламентованої оперативності особистості здійснюється завдяки критично-аналітичній і пізнавальній діям; а прояв

рефлексивного механізму емпатійної оперативності особистості – стимулюючій, пристосувальній та інтеракційній діям.

Ключові слова: професійна мобільність, рефлексія, рефлексивні механізми, особистість, медична сестра.

Панас Ю.В. Рефлексивные механизмы профессиональной мобильности личности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2018.

В диссертационной работе обосновано дифференциацию рефлексивных механизмов профессиональной мобильности личности на примере исследования профессиональной мобильности медицинских сестер. Предложено теоретическое обобщение основных направлений изучения феноменов профессиональной мобильности и рефлексии в научных исследованиях. Систематизированы основные подходы к выделению структурных компонентов профессиональной мобильности и обозначены основные психологические характеристики рефлексии личности. Освещена роль профессиональной мобильности и рефлексии в профессиональной деятельности специалиста в системе здравоохранения.

Конкретизировано понимание профессиональной мобильности, где основное внимание локализуется на характеристиках личности, которые обуславливают активность ее профессиональной деятельности и зависят от уровня профессиональной мотивации, когнитивного развития, адаптивности, и одновременно способности к риску, коммуникативности, инициативности, самостоятельности и креативности специалиста. Осуществлен анализ понятия профессиональной рефлексии и отмечено ведущую роль рефлексии в эффективной, гармоничной самореализации личности, в формировании профессиональных способностей, в обеспечении процесса развития и саморазвития, в достижении максимальной эффективности и результативности профессиональной деятельности.

Разработана структурная модель профессиональной мобильности медицинских сестер, в которой выделены личностная и деятельностная составляющие. Отмечено, что личностная составляющая (мотивационный, адаптационный, коммуникативно-эмпатийный компоненты) определяет устойчивую мотивацию профессиональной реализации, способность к быстрой адаптации в профессиональной среде и сформированность деонтологических навыков профессионального общения; деятельностная составляющая (организационный и когнитивно-компетентностный компоненты) вмещает

умение организовать, структурировать, рационализировать профессиональную деятельность в профессиональной сфере, умение анализировать, проектировать и прогнозировать результаты и последствия действий, направленных на решение конкретных профессиональных задач и достижения целей профессионального плана.

По результатам эмпирического исследования профессиональной мобильности медицинских сестер выявлено доминирующую позицию проявления рефлексивности в исследуемых группах, которая выполняет регулирующую функциональную роль в структуре их профессиональной мобильности.

Обосновано дифференциацию выделенных рефлексивного механизма регламентированной оперативности и рефлексивного механизма эмпатийной оперативности. Рефлексивный механизм регламентированной оперативности выражается в четком контроле за протеканием процесса деятельности, оценке реальности целей и соответствия средств для их достижения в группе медицинских сестер со средним уровнем проявления профессиональной мобильности (в пределах его функционирования выделено критически-аналитическое и познавательное действия); рефлексивный механизм эмпатийной оперативности выражается в оптимизации процесса деятельности путем интеграции эмпатийно-коммуникативных умений, знаний и навыков в группе медицинских сестер с высоким уровнем проявления профессиональной мобильности (в пределах его функционирования эксплицировано стимулирующее, приспособительное и интеракционное действия).

Диссертационная работа имеет практическое значение в использовании разработанной анкеты «Профессиональная мобильность медицинской сестры» в практической работе психологов медицинских учреждений по предоставлению индивидуальных консультаций, профессиональном отборе и в процессе комплексного обучения медицинских сестер при повышении и подтверждения квалификации. Выводы работы могут быть использованы при преподавании учебных дисциплин в учебных заведениях подготовки специалистов среднего медицинского звена.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, рефлексия, рефлексивные механизмы, личность, медицинская сестра.

Panas Yu.V. Reflexive mechanisms of professional mobility of a personality.

– Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific degree of the candidate of psychological sciences in specialty 19.00.01 – general psychology, history of psychology. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2018.

The dissertation paper is devoted to theoretical and empirical grounding of reflexive mechanisms of professional mobility of personality of medical nurses. The structural model of professional mobility of medical nurses has been suggested and psychological content of structural components in their personality and psychological characteristics has been concretized. Personality and psychological differences of medical nurses with different levels of professional mobility have been determined.

Scientific understanding of the reflexion regulating role in professional mobility of medical nurses has been deepened and differentiation of reflexive mechanisms (regulated and empathic efficiency) of professional mobility of medical nurses with different level of professional mobility manifestation has been empirically explicated. By the results of empirical research were specified the operating activities of the reflexive mechanisms of professional mobility of medical nurses: the reflexive mechanism manifestation of regulated efficiency of a personality is conducted by means of critical, analytical and cognitive activities; and the reflexive mechanism manifestation of empathic efficiency of a personality – by using stimulating, adaptive and interactive activities.

Key words: professional mobility, reflexion, reflexive mechanisms, personality, medical nurse.

Підписано до друку 07.05.2018 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 58. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65)